

Vitae

Serhiy Yermolenko is Doctor of Philology, Professor, Leading Researcher at the Department of General and Comparative Linguistics, O.O.Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine. The fields of his research interests include general and linguistic semiotics, general and historical linguistics, ethnolinguistics, phraseology, and theory of grammar.

Correspondence: signum70.1@gmail.com

Halyna Zymovets' is Candidate of Philology, Senior Researcher at the Department of General and Comparative Linguistics, O.O.Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine. Among her research interests are onomastics, sociolinguistics, language contacts and borrowings, linguistic concept analysis.

Correspondence: galynazymovets@gmail.com

Андрій Колесников

DOI 10.31558/1815-3070.2018.36.17

УДК 811.161.2'28

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ЗАПОЗИЧЕННЯМИ В УКРАЇНСЬКИХ ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті розглянуто проблему запозичень в генетично різнотипних новожитніх українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю як наслідку тривалих і динамічних мовних контактів з румунською, російською, болгарською, гагаузькою та ін. мовами в різних формах. Розвиток говірок у складних соціолінгвальних умовах актуалізує питання розрізнення джерел і шляхів запозичень, часу запозичень, участі літературних ідіомів у процесі мовного контактування, а також питання формування ареальних інтегралізмів, моделей семантичних і формальних трансформацій у процесі взаємних запозичень, питання збереження говірки чи її деструкції під впливом контактного ідіому. Автор намагається розв'язати ці питання стосовно деяких конкретних діалектних фактів чи окреслити шляхи їх вирішення.

Ключові слова: українська новожитня говірка, ареал, межиріччя Дністра і Дунаю, мовний контакт, запозичення.

Межиріччя Дністра і Дунаю (МДД) – південь Одеської області України, ареал побутування українських південнобессарабських говірок – є регіоном полілінгвальним: тут упродовж приблизно двохсот років взаємодіють українська, румунська, російська, болгарська, гагаузька, циганська, албанська, понад сто років німецька, та ін. мови в діалектній і (деякі з них) літературній формі.

У зв'язку з цим П. Ю. Гриценко зауважував, що наявність значного масиву інтерферентних елементів у говірках різних мов МДД є самоочевидною, адже навіть розрізнені спостереження підтверджують цей факт, проте, вони не розв'язують питань часу запозичень, географії запозичених елементів, напрямів міждіалектних впливів та ін., потребуючи подальшого координованого вивчення різних мов ареалу (Hrytsenko 11). Така робота здійснюється наразі в межах державного наукового проекту Ізмаїльського гуманітарного університету під керівництвом директора Інституту української мови НАН України П. Ю. Гриценка “Опис і картографування межиріччя Дністра і Дунаю – нової європейської моделі безконфліктної взаємодії різносистемних мов і діалектів” (НДР №0116U004158). Керівник проекту зосередив увагу дослідників й на інтегровальних рисах різних мов ареалу (тобто явищах, присутніх і в українських, і в російських, і в болгарських та ін. говірках, з різною мірою охоплення контактних мов) з метою їх виявлення і локалізації. Напр., у різних мовах ареалу з різними фонетичними і семантичними варіаціями поширені назви кукурудзи: *попушоюа, поп'шоюа, папушоюа, па'пуша* (укр., рос., < рум.); кукурудзиння *лужан'їйе, лужан'а, глуджа'ни, глужан'а, глуждан'а; чок'леж, чик'л'єжина; ла'буз* тощо; засвідчено також: *бу'жор, бу'жора, бо'жора* (укр., рос., < рум.) – ‘півонія’; *баг, ба'га, ба'ги* (укр., рос., < тур.) – ‘виноградник’; *гар'ман, ар'ман, хар'ман* (укр., рос., болг., < рум.) – різні ‘ділянки’ навколо хати; *бо'канч'ї, бу'канч'ї* (укр., рос., болг., гаг., < рум.) – ‘шкіряні черевики’; *ва'кар, ва'кар'* (укр., рос., < рум.) – ‘чередник’ тощо (див.: Delyusto).

Новий етап досліджень українських говірок МДД, де в центр уваги потрапляють саме інтегровальні елементи контактних мов ареалу, вимагає повернення до питання про запозичення в структурі цих говірок.

Мета статті: визначити джерела і шляхи входження, трансформації деяких запозичень, що є типовими для українських південнобессарабських говірок, зокрема тих, які стали в говірках різних мов ареалу інтегралізмами.

Завдання статті: проаналізувати фіксацію запозичень в описових і лексикографічних працях, присвячених українським південнобессарабським говіркам на попередніх етапах їхнього розвитку; зіставити ці

дані з сучасним станом говірок, новими фактами та описами, зі свідченнями інших контактних мов ареалу та результатами їх діалектологічних та етимологічних студій.

Усі дослідники українських південнобессарабських говірок (зокрема А. М. Муқан, В. П. Дроздовський, Т. П. Заворотна, П. Ю. Гриценко) звертали увагу на велику кількість запозичень передусім на рівні лексики повнозначних частин мови, особливо іменників, і деяких службових слів. Значно менше уваги було приділено вивченню наслідків інтерференції на морфологічному і словотвірному рівнях. Так В. П. Дроздовський зауважує, що: “внаслідок міцних, тривалих і дружніх контактів з представниками російських, молдавських і (рідше) болгарських говірок, впливу ділової офіційної російської і румунської мов, серед місцевих лексичних діалектизмів засвідчуємо слова, засвоєні і запозичені з мов: а) російської: *кал'хоз*, *кол'хоз'кий*, *прис'їдат'їл'*, *животно'водство*, *уремн'а (час)*, *год (рік)*, *час (година)*, *м'їнута (хвилина)*, *нада*, *їєсл'ї*, *їєст'*, *посов'їтувати*, *їан'вар*, *ф'їврал'*, *март*, *їун'*, *їул'*, *даже*, *дом*, *ток*, *двор* і т.д.; б) болгарської: *градаина* /болг. градина/ – поливний город; *дулап* /болг. долап/ – поливна машина; *вада* /болг. вада/ – рівчачок, яким тече вода на градину; *куф'їа* /болг. кофа/ – специфічне водоймище, з якого черпається вода; *соба* /болг. соба/ – піч; *чарк* /болг. чарк/ – колесо-маховик; *чи'пиц'ї* /болг. чипик, -ци/ – черевики; *пара'л'їа* /болг. паралия/ – чоловіча шляпа; *крачка* /болг. крак/ – штанина тощо; в) молдавської: *бур'дейка*, *бур'дея* /молд. бордэй/ – землянка, літня кухня; *мей*, *бре* /молд. мэй, бре/ – часто вживані при звертанні інтимізуючі частки; *балан* /молд. бэлан/ – білявий; *буд'ейчик* /молд. будэй/ – масничка; *га'лята* /молд. гэлятэ/ – приземисте низьке відро, в яке здоюють овець; *б'ринди* /молд. гриндэ/ – балки, *ва'кар* /молд. вэкар, вака/ чередник...”; а також г) з румунської: *бу'кан'ч'ї* /рум. bocanсі/ – військового фасону шкіряні черевики; ... *тал'їани* /рум. talian/ – рибальські сіті; *г'л'уга* /рум. glugă/ – а) скирта папури, очерету; б) відлога в бурки; в) кульок взагалі; *м'аг* /рум. chiag/ – висушений шлуночок молодесенького ягняти чи теляти; д) з турецької: *баи'тарма'ки*, *паи'тарма'ки*, *барма'ки* – дерев'яні п'ятиріжкові вила; *бага* /тур. bag/ – виноградник; *тир'пан* /тур. tigran/ – одрубок коси на вкороченому держаківі; *да'рак* /тур. tarak/ – гребінь для розчісування волокна, вовни, прядива; *са'пет*, *са'петик* /тур. sepet/ – кошик, корзина та ін. (Drozdovskij, Diss 306–307).

Принагідно проф. Дроздовський відзначає, що ряд слів-болгаризмів, які він розглядає, насамперед на позначення понять і реалій, пов'язаних з поливним господарством (*дулап*, *чарк*), мають турецький корінь (Drozdovskij, Diss 307); до того ж значна частина болгаризмів “...проникла не безпосередньо з болгарських говірок, а за посередництва румунської і молдавської мов” (Drozdovskij, Abstract 24). Запозичена лексика молдовсько-румунського походження становить найбільший процент після лексики, що увійшла із спорідненої російської мови (Drozdovskij, Abstract 23). Як особливу групу діалектизмів-запозичень, вчений виділяє слова типу *ва'кар* (чередник), *кирд* (отара), *б'риндза* (бринза), *бу'дейчик* (масничка), *бур'дейка* (землянка), адже вони “...проникли в говірку внаслідок дружніх і тривалих контактів, ускладнених двомовністю місцевого населення (значна частина українців на побутові теми може розмовляти молдавською мовою)” (Drozdovskij, Diss 310). Така полівовність ще спостерігалася в МДД в 60-ті рр. ХХ ст., тепер частіше трапляється українсько-російська двомовність українців ареалу.

В. П. Дроздовський виокремлював запозичення, що лише пройшли через романське посередництво, – “архаїзми слов'янського походження, яких загалом небагато”: *к'лака* ‘гуртова допомога’ (від *толо'ка*), *кирд* ‘отара, стадо’ (від *чере'да*), *на'нашко* ‘хрещений батько’ (пор. карпатське діал. *няньо* ‘батько’), *праи'увати* ‘сапати’ (від *прах*), *не'л'анка* ‘корова з телям на другому році’ (пор. слов'янське *лепо*, *ляпо* ‘добре, красиво, гарно’ тощо (Drozdovskij, “Pivdennobessarabs'ki” 155).

Генетично романській лексиці дослідники, мабуть, приділяли найбільше уваги. П. Ю. Гриценко на основі інформації “Атласу української мови” (АУМ 3) до лексем, що функціонують в МДД та мають східнороманські джерела, відносить також: *год'жак* ‘димар (у хаті)’, *дзестри* ‘придане’, *кот'лон* ‘піч, вирита в землі’, *пану'шуйа* ‘кукурудза’, *р'ина* ‘яр’, *ст'рунта* ‘стіло для овець’ та багато ін. (Hrytsenko 8–9). О. Мірошніченко як східнороманські запозичення називає: *чик'леж* ‘стебло кукурудзи’, *б'ринз'а* ‘овечий сир’, *гар'ман* ‘город коло хати’, *ф'їн*, *ф'їна* ‘похресники’ та ін. (Miroshnychenko 279–284).

Проте увага до запозичень, особливо на попередніх етапах досліджень українських південнобессарабських говірок, усе ж була радше принагідна, що зумовило недостатнє їх відбиття не тільки в регіональних описових працях, а й в лексикографічних, які охоплюють досліджуваний ареал. Так, у “Словнику діалектизмів українських говірок Одеської області” А. А. Москаленка відзначено: “На позначення діалектизмів іншомовного походження прийняті такі скорочення: 1) молд. – молдавська мова, 2) рум. – румунська мова ...” тощо. “...Однак не завжди було легко виявити, з якої саме мови в українські говірки Одещини зайшло те чи те слово. Біля таких слів в дужках поставлено: інш., тобто іншомовне” (Moskalenko 6). У передмові до “Словника українських говорів Одещини” за редакцією О. І. Бондаря також зауважено, що лише “у деяких випадках подано етимологічні позначки, наприклад: *рум.* – слово, запозичене з румунської мови; (*від рум.*) – слово, утворене від румунського за допомогою українських словотвірних ресурсів” (SUGO 5). В. П. Дроздовський лексикографічну інформацію про запозичення подає доволі обтічно – через позначки *пор. рум.*, *пор. болг.* і т. ін.

Таким чином, лексикографічні праці теж недостатньо представляють результати лексичної інтерференції. Відсутні в словниках запозичення з російської мови. Не завжди відбиті навіть прозорі запозичення з неслов'янських мов, напр., в обох словниках є лексема *фурка* (від рум. *furcă*) – ‘вила’ без

зазначення її походження. Мови-джерела і мови-передавачі не диференційовані і визначені не завжди точно, не відбиті послідовно семантичні і формальні трансформації, які відбувалися в процесі взаємних запозичень.

Таку ситуацію певною мірою зумовило дещо спрощене сприйняття інтерферентних процесів – так, Т. П. Заворотна стосовно лексики відзначала, що “шляхи запозичень тут безпосередні, оскільки контакти між представниками різних говорів безпосередні” (Zavorotna 294). Хоч із наявних досліджень (зокрема й самої Тамари Порфіріївни) стає зрозумілим, що і лексичні, і граматичні запозичення доволі часто характеризують опосередковані шляхи входження, зокрема через материнські говірки інших мов-передавачів, цієї ж мови, а іноді й питомі елементи зазнають трансформації в іншій мові, що їх запозичила, а потім повертаються в українську говірку. В процесі взаємних запозичень і витворення інтегралізмів спостерігаються різноманітні трансформації плану форми і плану значення.

З цього погляду увагу дослідників українських південнобессарабських говірок ще в сер. ХХ ст. привернули лексеми на позначення ділянок землі: 1) відоме українській і румунській мові, запозичене з болгарської слово *градина* із значенням ‘поливний город’ (пор. похідне *градинар*); 2) турецьке за походженням слово *гарман* – на думку Т.П. Заворотної і за даними етимологічного словника української мови від тур. *harmān* ‘молотьба, тік’ (EDUL 1: 474) – із семантикою ‘город у садібі’; 3) *сотка* – із значенням ‘город у полі’. При цьому відзначено, що слово *гарман*, яке спочатку означало ‘тік’ не зникло разом з предметом, у ньому зникло, архаїзувалось лише значення, а саме слово залишилось, оскільки виявилось зручним для диференціації виду городу за місцем розташування (Zavorotna 32–33).

В. П. Дроздовський відзначає можливе румунське, молдовське чи болгарське походження лексеми *гарман* в українських південнобессарабських говірках: пор: 1) рум. *arman* а) гумно, тік; б) загорожа, огорожа для худоби; в) кола на воді; 2) молд. *xerman* – тік, гумно; 3) молд. діал. *xarman* – тік для молотьби машиною; ділянка за домом; ділянка коло дому, засаджена зерновими культурами; город біля дому; 4) болг. *xarman* – тік, гумно (Drozdovskij, Diss). Як бачимо, підстави для появи в українських говірках в аналізованого слова семантики ‘присадибна ділянка, город коло хати’ вже були в ідіомах-передавачах.

Дослідник так пояснює виникнення цієї лексеми: “Присадибні ділянки на території Ізмаїльщини були невеликими. Основні земельні наділи під час одноосібного господарювання знаходились за селом, в полі. На них, як правило, вирощували не лише хлібні злаки, але й овочі, виноград. Присадибна ділянка в такому випадку служила місцем для розміщення та обмолоту привезеного з поля врожаю, адже кожен хазяїн-одноосібник хотів, щоб його урожай був ... перед очима і під руками. Хліб обмолочували на той час кінними котками; перед цим присадибна ділянка вистругувалась, поливалась водою, трамбувалась, з неї робився *гарман* (тік) для поточної *гармануїки*.... З установленням радянської влади зникли на колгоспних садибах справжні *гармани*, на тому місці почали садити картоплю, кукурудзу, буряки, кабаки і т. ін., але ... зазначене слово міцно вкоренилося в побутовій лексиці мовлян. Відбулося перенесення назви з одного поняття на інше” (Drozdovskij, Diss 381–382).

Наразі удокладнено семантичну диференціацію і формальне варіювання, а також частково територіальне варіювання планів форм і значень цього інтегралізму в говірках української та інших мов регіону. Так, в українських говірках лексема *гарман* уживана у значеннях ‘город, присадибна ділянка, де вирощують овочі та фрукти’, ‘присадибна ділянка разом з подвір’ям’, ‘подвір’я, діал. *хоздвор*’, ‘загорожа для вилову риби’, ще зафіксована лексема й з архаїчною семантикою ‘місце в полі, де просушують і очищають зерно, тік’. У болгарських говірках спостережене слово *арман* зі значеннями ‘місце в дворі, де обмолочували колосові злакові, зараз і для переробки винограду на вино’, ‘город’. В російських говірках є такі значення форми *гарман*: ‘тік, на якому молотили запряженими у кам’яні катки кіньми’, ‘великий колгоспний тік’, ‘город, присадибна ділянка’, ‘косяк’ (*гарманом и⁰ти* – ‘косяком йти’ – про рибу), і форми *арман* ‘квітник, клумба перед хатою’. У говірках румунської мови засвідчене переважно архаїчне значення форми *харман* ‘тік’, а в гагаузьких говірках *харман* має два значення ‘тік’, ‘час молотьби, збирання врожаю’.

Стосовно похідних від цього слова лексем в українських говірках ще в сер. ХХ ст. було зазначено, що «слова *гарманувати* і *гарманенний* вживаються тепер лише з метафоричним значенням: *гарманувати* – ‘толочити’: *корова в ідіа’залас*’ і *чисто бур’яки згарманувала*; *гарманенний* – ‘битий’: *хай но ‘мама п’рийде / ото ‘будеш гарман’ана* (с. Шевченкове Кілійський р-н) (Zavorotna 99). Зараз також зафіксовані нові цікаві метафоричні значення дієслова *гарманувати* – ‘сваритися’, ‘виступати’ ‘битися’ (*чолов’їк напивс’а і гармануїе*), ‘бешкетувати’, ‘пустувати’ (*д’їти гармануїут*) – с. Миколаївка Білгород-Дністровський р-н.

Російська, як і румунська мова, вплинула на українські південнобессарабські говірки в обох формах (діалектній та літературній), але, на думку дослідників, ще сильніше.

Не можна не погодитися з ними в тому, що більшість запозичень з російської мови (як і з румунської) характеризує передусім лексичний рівень. Носії українських говірок майже всіх генетичних типів уживають спільні з російською мовою назви місяців (*март, апрел’, хв’їврал’, йун*). З російської мови походить доволі послідовно уживана етикетна лексика (*здрасуйте, досв’їдан’а, зв’їн’їт’е, сна’с’їба, добре утро*), слова і вирази радянської доби (*доска по’ч’ота, присидат’їл’, колхоз*) трапляються стимульовані впливом цієї мови прислівники (*надо, нужно, ка’н’ешно, жал’, с’кушно, туд’а, куд’а, с’уд’а*), займенники (*ето, йа’кий-то*), службові слова (*но, їл’ї, їесл’ї, к – к ‘чорт’ов’їй матер’ї*) тощо. Деякі запозичення функціонують як безальтернативні (сполучники *но, ну, та* витіснили в багатьох говірках сполучник *але*), а інші як синонімічні до питомих (*треба* і *надо; туди, тудойу* і *туд’а*). Відзначимо також, що насиченість мовлення діалектоносіїв інтерферентними явищами, зокрема росіянізмами, залежить від типу говірки, часу її появи, генези, часу

перебування під впливом мови з привілейованим статусом і сили такого впливу, а також від індивідуальних особливостей мовлення і домінуючих моделей мовної поведінки особистості чи групи.

Під час аналізу російськомовного впливу на українські говірки ареалу є дві протилежності. Перша – його перебільшення (зокрема сприйняття архаїзмів напр., фонетичних форм слів *нігде*, *первий*, *вторий*, форм ступенів порівняння із словом *самий* тощо, як росіянізмів). На уникнення такого гіпертрофованого сприйняття фактів спрацюватиме, на нашу думку, правильна, висловлена ще Й. О. Дзєнзелівським щодо українських говірок Нижнього Подністров'я та підхоплена дослідниками південнобессарабських говірок (В. П. Дроздовським, А. М. Муқан та ін.) ідея стимулюючої дії російської мови як каталізатора збереження і поширення діалектних явищ, пор. (Dzdzdzzelevskij, Drozdovskij, Diss). Друга протилежність – применшення російськомовного впливу: неправдою буде сказати, що він зовсім незначний, але він діє дійсно передусім на рівні лексики, слабо торкаючись граматики і майже обходячи фонетику. Стежачи за динамікою редукованих говірок, зокрема тих сіл, де українськомовні мешканці становлять меншість, побачили, що це може призводити й до зникнення української говірки. Переконані, якщо говірка, навіть з великою кількістю лексичних запозичень, зберігається, якщо мовці масово не переходять на російську мову, вважаючи її більш престижною (адже в ареалі досі поширена національно-російська модель перемикування мовних кодів), і це супроводжується відносним збереженням етнічної і / або мовної самоідентифікації, то зберігається й українськість такої говірки.

Отже, в межиріччі Дністра і Дунаю, де тривалий час взаємодіють різні мови, взаємні запозичення контактних ідіомів абсолютно закономірні. Але лінгвіст, бачачи в досліджуваній мові запозичений елемент, натрапляє на небезпеку його неправильної інтерпретації, встановлення хибної етимології, джерела запозичення, адже безпосередні мовні контакти зовсім не означають безпосередності запозичень, тому слід урахувати ідіоми-посередники. У зв'язку з тим, що ареал є новожитнім, трапляються в ідіомах елементи материнських говірок, які ті запозичили на попередній території свого побутування.

Незважаючи на безпосередні контакти мов ареалу із гагаузькими говірками, навряд чи правильною буде інтерпретація усіх тюркізмів як запозичених з гагаузької мови. Так численна тюркська за походженням топоніміка (*Кара Махмет*, *Гасан Аспага*, *Желембет*, *Акмангит*, *Татарбунари*, *Золокари*, *Акерман* тощо) є результатом прямого турецько-татарського впливу понад двохсотрічної давнини, а чимало інших запозичень, зокрема й регіональних інтегралізмів проникли в говірки через посередництво румунської й болгарської мов, які зазнали значного тюркського впливу й на материнських територіях, або були трансформовані під дією цих мов. Так, поширеність придієслівної спонукальної частки і вигуку *гай* (*гайда*), спостереженої в українських (*гай з і мноюу*; *ну гай с і дайте* – с. Рибальське Татарбунарський р-н; *гай йа скажу* – с. Плахтіївка Саратський р-н (Drozdovskij, Diss)), російських (*гай*, *гайда* – с. Миколаївка Білгород-Дністровський р-н), болгарських (*хайда*, *хай*), румунських (*гай*) говірках ареалу інтерпретують як румунське запозичення (Drozdovskij, Diss), хоч румунська мова лише трансформувала українське *гайда*, російське *айда* тощо, запозичені ними, як і румунською, з тюркських мов, про що свідчать етимологічні словники, пор. (EDUL).

На нашу думку, основні моделі проникнення наявних запозичень в українські південнобессарабські говірки такі. Стосовно тюркізмів найчастіше – *тюркські мови (турецька, татарська) > болгарська > румунська > українська*; рідше – *тюркські мови > румунська > українська*; *тюркські мови > болгарська > українська*; не виключаємо також сучасної моделі *гагаузька > українська*. Чимало топонімів ареалу, як уже відзначено, запозичене за моделлю *тюркські мови > українська*. Стосовно болгаризмів – *болгарська > румунська > українська*; *болгарська > українська*. Румунізми і росіянізми переважно характеризує безпосереднє входження в українські говірки за такими моделями: *румунська офіційна мова > українська*; *молдовський / мунтєнський діалект румунської мови > українська*; *російська офіційна мова > українська*; *липованський (курсько-орловський + донський) та ін. діалекти російської мови > українська*. Але навіть безпосередні запозичення не виключають трансформаційних впливів інших контактних ідіомів.

Другий аспект вивчення запозичень в ареалі, що потребує уваги і чого, очевидно, уникали й уникають дослідники контактних з російськими ідіомами українських говірок, боячись, напр., інтерпретації їх як проявів суржику, і що пояснює дуже обтічні і обережні коментарі лінгвістів щодо запозичень з російської мови, відсутність їх у словниках, – це питання про те, наскільки запозичення стосуються самої системи говірки чи вони – ознака ідіолектів мовців, наскільки вони зумовлюють крайню міру трансформації ідіомів, втрату ними питомих рис (діалектних та національних), наскільки об'єктивною є пов'язана з цим зміна етнічної і мовної ідентифікації мовців. Іншими словами, це розв'язання питання про те, чи залишаються українські говірки, що отримали російські лексичні елементи, українськими, а російські – російськими тощо. Безумовно послаблює в ареалі національну мовну й етнічну складову поширені моделі самохарактеристики діалектоносіїв, як етнічної (*ми суржик*, *разнонарод'їе*, *хах'ли*, *молдо'вани*), так і мовної (*у нас суржик*, *с'м'ешаний йа'зик*, *хах'л'ац'ка мова*) тощо. Нерідко подібні суб'єктивні характеристики мають об'єктивне підґрунтя – властиві редукованим говіркам, але частіше позбавлені його – трапляються в мішаних і навіть моногенних мікросистемах.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні мовної поведінки діалектоносіїв, чинників збереження чи редукації говірки під впливом іншої говірки, іншої мови чи літературної української мови; у визначенні критеріїв розрізнення говірки, що зазнала інтерферентного впливу, і суржику; характеристиці ідіомів, що функціонують у містах і смт Південної Бессарабії – джерелах іррадіації мовних впливів; удосконаленні лексикографічної фіксації діалектних слів.

References

- AUM: Atlas ukrajins'koji movy (*Atlas of the Ukrainian Language*). Kyiv: Naukova dumka, 2001. Print.
- Delyusto, Marina. Zasadi ukladannja pytal'nika do "Mul'tilingval'nogo atlasu mezhirichchja Dnistra i Dunaju" (The principles of questionnaire for "Multi-lingual atlas of dialects spread between the Danube and the Dniester rivers"). *Suchasni problemi movoznavstva ta literaturoznavstva (Modern problems of linguistics and literature)*. 21 (2016): 73–77. Print.
- Drozdovskij, Volodymyr Petrovych. "Ukrainskie govory Bessarabskogo Primor'ja" (*The Ukrainian dialects of the Bessarabia Seaside*). Diss. Odessa State U, 1962. Print.
- Drozdovskij, Volodymyr. "Ukrainskie govory Bessarabskogo Primor'ja" (*The Ukrainian dialects of the Bessarabia Seaside*). Diss. Odessa State U, 1962. Abstract. Print.
- Drozdovskij, Volodymyr. "Pivdenobessarabs'ki ukrajins'ki govorki" (The Ukrainian Southern-Bessarabia dialects). *Praci X respublikans'koyi dialektologichnoyi narady (Works of the tenth Republic dialectal summit)* Kyiv: NAS URSR, 1961. 132–155. Print.
- Dzendzelevskij, Iosyf. "Ukrainskie govory nizhnego Podnestrov'ja" (*The Ukrainian dialects of the Lower Dniester*). Diss. Odessa State U, 1952. Abstract. Print.
- EDUL: *Etymologichnyi slovnyk ukrajinskoji movy (Etymological Dictionary of Ukrainian Language)*. Kyiv: Naukova dumka, 1983. Print.
- Hrytsenko, Pavlo. Mezhyrichchya Dnistra i Dunayu u svitli lingvistychnoyi geografii (stan i priority) (The area between the Danube and the Dniester rivers on the basis of the linguistic geography (state and priority)). *Naukovyj visnik Izmajils'kogo derzhavnogo gumanitarnogo universitetu (Scientific Bulletin of Izmil State University of Humanities)* 21 (2006): 3–16. Print.
- Miroshnychenko, Olena. Skhidnoromanski zapozychennia v ukrajinskykh pivdenobessarabskykh hovirkakh (The East-Romance borrowings in the Ukrainian South-Bessarabia dialects). *Dialektolohichni studii (The Dialectal Studies)* 5 (2005): 279–284. Print.
- Moskalenko, Artem. Slovnyk dialektyzmiv ukrajinskykh hovirok Odeskoi oblasti (Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region). Odesa: Odessa State U, 1958. Print.
- SUGO: *Slovnyk ukrajinskykh hovoriv Odeshchyny (Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region)*. Odesa: Odessa National U, 2011. Print.
- Zavorotna, Tamara Porfyriivna. "Leksyka ukrajinskykh naddunaiskykh hovirok (The vocabulary of the Ukrainian Higher Danube dialects)". Diss. Uzhhorod State U, 1967. Print.

Надійшла до редакції 25 листопада 2018 року.

FROM THE OBSERVATIONS OF BORROWINGS IN THE UKRAINIAN SOUTHERN BESSARABIA DIALECTS

Kolesnykov Andrii

Chair of Ukrainian Language and Literature,
Izmil State University of Humanities, Izmil, Ukraine

Abstract

Background: In idioms spread between the Dniester and the Danube rivers, where Ukrainian, Romanian, Bulgarian, Russian, Gagauz dialects have been existed more than two hundred years, linguists observe a lot of results of language interaction, especially of lexical level. Some of them are characterized as regional integral elements, list of them, penetration in structure of contact idioms and area variation should be defined.

Purpose: The purpose of the analysis is to determine sources and ways, transformational models of definite borrowings, which are typical for the Ukrainian Southern Bessarabia dialects, in particular those, which are characterized as integral lexemes for different languages and dialects of this region.

Results: The author makes more exact the list of integral elements of dialects of different origin spread in the Southern Bessarabia, distinguishes sources and ways of borrowings in the Ukrainian dialects of this territory, defines basic models of borrowings according to intermediary languages, paying attention to the history of language contacts of area under investigation. It is established that direct contacts of resettlement idioms in conditions of their long interaction in dynamic language situation doesn't mean that borrowings in them are also direct. A lot of Bulgarian and Moldavian borrowings in dialects under analysis are highlighted transformation in intermediary languages of Turkish etymons.

Discussion: It is considered that investigation of speech behavior of representatives of dialects of different dialectal types and languages, factors of preservation / reduction of dialects in conditions of multilingualism, of influence of others or the Ukrainian literary language in the Southern Bessarabia are worthy of notice in future.

Keywords: the Ukrainian resettlement dialect, area, territory between the Dniester and the Danube rivers, language contact, borrowings.

Vitae

Andrii Kolesnykov is Doctor of Philology, Associate Professor, Head of Chair of Ukrainian Language and Literature at Izmail State University of Humanities. His areas of research interests include Slavonic dialectology, theoretical morphology, areal linguistics, linguistic geography.

Correspondence: akolesnykov2015@ukr.net

Ольга Толстова, Дарина Нілова

DOI 10.31558/1815-3070.2018.36.18

УДК 81.373.46

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НОТНОГО ТЕКСТУ

У статті досліджуються структурно-семантичні особливості музичних термінів нотного тексту.

У зазначеній семантичній групі виділено 3 лексико-семантичні підгрупи, а саме, лексеми на позначення музичного темпу, характеру виконання та динамічних відтінків. Лексеми усіх підгруп можуть доповнюватися адвербіальними модифікаторами.

В роботі проаналізовано зазначені лексичні одиниці з позицій семантики, структури, парадигматичних зв'язків, з позицій узусу та історичного контексту. Розглянуто особливості використання музичної термінології у творах композиторів різних епох та жанрів, основні етапи та процеси її формування, специфіку функціонування та інтерпретації.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, лексема, термін, музична термінологія, темп, характер виконання, динамічні відтінки.

ВСТУП. Італійська музична термінологія має тривалу історію існування та не перестає бути об'єктом філологічних досліджень. Питання розподілу музичних термінів за семантикою, особливостей їх використання у творах композиторів різних епох та жанрів, є актуальними і в XXI столітті, адже зазначені музичні терміни італійської мови є міжнародними та використовуються також у сучасних нотних текстах, а їхня інтерпретація ускладнюється ізольованістю синтаксичного контексту та поєднаннями з іншими кодовими системами.

Про інтерес вчених-лінгвістів та музикознавців до розгляду проблем музичної термінології свідчать праці С. Ю. Баранової, Н. П. Корихалової, С. Булик-Верхоли та ін. Науковці розходяться у думках щодо розподілу італійських музичних термінів на лексико-семантичні групи та виділення в цих групах синонімічних рядів та антонімічних пар. У зв'язку з цим актуальним є дослідження італійської музичної термінології та її лексико-семантичних особливостей, процесів її формування, перетворення і специфіку функціонування в знаковій системі італійської мови.

Метою статті є визначити лексико-семантичні особливості музичної термінології італійської мови, що використовується у нотному тексті, а саме лексико-семантичної групи на позначення темпу, особливостей та характеру виконання музичного твору; класифікувати музичні терміни за семантикою та у відповідності до парадигматичних зв'язків, визначити особливості їх використання у нотних текстах; розглянути історичний контекст формування структури нотного тексту.

Об'єкт дослідження – музичні терміни нотного тексту.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості музичних термінів італійської мови на позначення характеру виконання, динамічних відтінків та темпу.

Музика є системою організації звуків та, як будь-яка мова, має свою граматику, знання правил якої допомагає нам зрозуміти засади, на основі яких побудована музична композиція, дозволяє нам читати нотний текст, писати і виконувати музику.

Саме нотний текст, який може бути рукописним та друкованим, що є зафіксованою, вираженою у вигляді нотних знаків частиною твору, є посередником між композитором та слухачем. Він являє собою систему знаків, що візуально виражає структуру та архітектоніку музичного твору (Baranov 17). Музичний твір починається з нотного тексту (зазвичай це позначення темпу та характеру виконання твору), тому необхідною є процедура тлумачення змісту твору в реальному звучанні та в процесі сприйняття цього тексту слухачем. Інтерпретація нотного тексту ускладнюється кількома факторами, зокрема з ізольованістю, практично відсутністю мовного контексту вживання терміна з одного боку, з іншого боку, тим, що мова нотного тексту – це сукупність графічних знаків, що належать до різних кодів (нот, ключів, знаків альтерації, динамічних позначень, позначень темпу, характеру виконання та ін.); інтерпретація має триступеневу структуру – від композитора до виконавця і до слухача, де виконавець виступає спочатку реципієнтом, а потім комунікантом.